

7. Політична система і громадянське суспільство: європейські і українські реалії: Монографія / [За заг. ред. д. і. н., проф. А. І. Кудряченка.] – К. : НІСД, 2007. – 396 с.
8. Степаненко В. Проблеми формування громадянського суспільства в Україні: інститути, практики, цінності [Електронний ресурс] / Віктор Степаненко // Українське суспільство: 10 років незалежності / [За ред. В. Ворони] – К. : ІС НАН України, 2001. – С. 169-183. – Режим доступу : [http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:jW8SzB2oL5YJ:www.i-soc.com.ua/institute/St2.doc+ %_](http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:jW8SzB2oL5YJ:www.i-soc.com.ua/institute/St2.doc+%_)
9. Українська політична нація: генеза, стан, перспективи.: Моногр. / [за ред. В. С. Крисаченка] – К. : НІСД, 2004. – 647 с.
10. Freedom in the World 2009 Survey Release [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=445>
11. Nations in Transit – Ukraine (2008) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=47&nit=472&year=2008>

УДК 316.346.2-055.2(477)

Дисюк Т. М., НУ «ОЮА»

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Визначено зміст державної гендерної політики у контексті забезпечення рівних політичних і громадянських прав жінок і чоловіків у суспільстві, проведено аналіз забезпечення гендерного паритету в державно-управлінській сфері України, вказані перспективні напрямки удосконалення механізму формування та реалізації державної гендерної політики в Україні.

Определено содержание государственной гендерной политики в контексте обеспечения равных политических и гражданских прав женщин и мужчин в обществе, проведен анализ обеспечения гендерного паритета в государственно-управленческой сфере Украины, указаны перспективные направления усовершенствования механизма формирования и реализации государственной гендерной политики в Украине.

The maintenance of the public gender policy in a context of support of the equal political and civil rights of women and men in a society is defined, the analysis of supporting of the gender parity in public-administrative sphere of Ukraine is carried out, perspective directions of improvement the mechanism of forming and realisation of the public gender policy in Ukraine are specified.

Актуальність даної проблематики для України визначається тим, що розбудова незалежної, демократичної, соціальної, правової української держави, створення для жінок і чоловіків рівних умов

реалізації своїх можливостей в усіх сферах суспільно-політичного та економічного життя країни, з огляду на соціальну специфіку обох статей, має на меті подальшу демократизацію суспільства, інтеграцію країни у європейський та євроатлантичний простір. Усвідомлення рівності чоловіків і жінок, визнання партнерських відносин між ними, необхідність збалансованості їх інтересів у процесі державного управління потребує удосконалення механізмів формування та реалізації державної гендерної політики, забезпечення гендерного паритету на керівних посадах в органах державного управління різних рівнів та у представницьких органах влади.

Сьогодні включення жінок у площину історичних досліджень, вивчення гендерних аспектів історії українського народу переживає нове піднесення, однак цей напрям ще не здобув належного визнання в науковій площині. Проблемами жіночого руху та гендерної політики, що стала однією з домінуючих у сучасному суспільстві займаються як зарубіжні, так і вітчизняні науковці. Про становище жінки в суспільстві загалом та в політичному житті держави зокрема йдеться у дослідженнях таких зарубіжних вчених як: Р. Столпер, Г. Рабін, А. Річ та інші. Аналізували традиційну чоловічу культуру та місце жінки в ній С. де Бовта, Н. Ходоров, С. Волбі, К. Мілет та С. Файерстоун. Психологічні відмінності між чоловіком і жінкою досліджували Д. Мітчел, Ж. Грієр, К. Хорні, Ж. Левер, В. Вулф. Проблема ролі жінки в суспільно-політичному житті вивчали А. Графф, Д. Нейджел, М. Масов, К. Гілган, К. де Пізан.

На основі досліджень західних вчених українські дослідники створили певні напрацювання і теоретичну базу для вирішення таких проблем, як «жінка і суспільство» та «жінка і політика» [1]. Різні аспекти даної проблематики досліджували М. Богачевська, Л. Кормич, О. Стяжкіна, Л. Смоляр, С. Павличко, М. Рубчак, О. Забужко, Г. Ткаченко, Б. Кравченко. Відомі дослідження пошуку жінками шляхів входження в політику таких науковців, як О. Кісь, Н. Олійник, І. Грабовська, І. Клименко та багато інших. Однак варто зазначити, що чимало аспектів дослідження жіночого начала залишаються недослідженими в українській історичній думці та історіографії, тому виникає потреба глибокого аналізу у даній площині. З огляду на це актуальність дослідження даної теми не викликає сумніву, адже жінки, як члени соціуму, своєю активною життєвою позицією покликані долучитись до державотворчих процесів, а історичний досвід показує, що українське жіноцтво завжди відіграло конструктивну роль в історії свого народу.

Вивчення сучасного стану механізмів формування та реалізації державної гендерної політики в Україні, а також визначення

та теоретичне обґрунтування напрямів їх удосконалення в ході даного дослідження обумовили необхідність вирішення таких завдань: визначити зміст державної гендерної політики у контексті забезпечення рівних політичних і громадянських прав жінок і чоловіків у суспільстві; проаналізувати сучасний стан забезпечення гендерного паритету в державно-управлінській сфері України; розкрити зміст механізму формування та реалізації державної гендерної політики й визначити перспективні напрямки його удосконалення.

Гендерний аналіз сучасного українського суспільства дає змогу виявити так звані проблемні зони, які потребують активного втручання з боку держави та суспільства і є відправними пунктами процесу формування гендерної політики. Серед них для України найгострішими вчені та політики називають сферу зайнятості, політичну сферу, охорону здоров'я, проблеми освіти, гендерне насильство, проблеми торгівлі людьми, становище жінок з особливими потребами та жінок, які виховують дітей-інвалідів.

Тому проблеми якісної освіти, роботи, поєднання материнства та кар'єрного зростання, подолання насильства, включення жінок до процесів прийняття рішень стають цілями першого рівня, які виконують у глобальному сенсі інструментальну роль, як сходинки до глобальної мети – зменшення, подолання бідності, поліпшення умов життя, формування умов для всебічного розвитку людської особистості.

Проте, незважаючи на важливість вирішення вказаних питань, необхідно визнати, що законодавча база, система інститутів, державно-управлінські механізми формування гендерної політики на сучасному етапі державотворення в Україні досліджені недостатньо. До того ж ігнорування гендерних проблем у стратегії розбудови державності може спричинити серйозні негативні наслідки.

Гендерна політика, тобто політика врахування гендерної складової у всіх сферах суспільно-політичного життя, лише набуває в Україні певного оформлення. У політичних документах не міститься чіткого визначення інтересів і потреб чоловічої і жіночої частини населення, врахування характеру процесу їх гендерних відносин, окреслення гендерних цілей, гендерного компоненту в державній і партійній політиці.

В основі національної практики традиційно лежала «охоронна» концепція щодо жінки, у межах якої неможливо розв'язати питання статусу і становища жінок, оскільки вони пов'язані із розв'язанням питання статусу і становища чоловіків. Це зумовило потребу створення принципово нової концепції. Її правовою національною основою є Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», прийнятий 8 вересня 2005 року [2].

Однак прийняття закону не розв'язує всіх проблем у цій сфері. Цей закон є базовим. Проте у ньому досить слабкою є частина, що стосується санкцій за його невиконання, відтак у процесі його реалізації постає потреба розробляти відповідні доповнення. У законі не встановлені квоти для жінок у виборчому списку або інші спеціальні тимчасові заходи для впровадження гендерної рівності. Державне забезпечення гендерної політики має передбачати наявність системи державних інститутів, діяльність яких має бути спрямована на втілення принципу гендерної рівності в усі сфери життя суспільства. Необхідним є також визначення механізму взаємодії органів державної влади у цьому напрямі та обсягу їх повноважень, відповідальності за порушення у цій сфері. Поки що в регіонах створені ради з гендерних питань при обласних державних адміністраціях, а також діє мережа гендерних ресурсних центрів, гендерних освітніх центрів та центрів «Чоловіки проти насильства» [3, с. 34].

У розробці гендерної проблематики в різних сферах життєдіяльності суспільства велике значення має також мережа гендерних ресурсних і освітніх центрів та громадських організацій (Харківський та Київський центри гендерних досліджень, Південноукраїнський центр гендерних проблем, Херсонський обласний гендерний ресурсний центр, лабораторія гендерних досліджень Вінницького національного технічного університету, Кіровоградська обласна інформаційна служба з актуальних питань жіноцтва, інформаційно-освітній центр «Жіноча мережа», громадські організації «Крона», «Чоловіки проти насильства» та ін.). Однак їх методичним розробкам бракує комплексного осмислення проблем функціонування існуючих механізмів формування та реалізації державної гендерної політики.

Хоча гендер й залишається одним з організуючих принципів системи суспільних відносин, його недостатнє теоретичне обґрунтування негативно впливає на подолання застарілих стереотипів поведінки, викриття фактів дискримінації як жінок, так і чоловіків у різних сферах життя українського суспільства.

Забезпечення гендерної рівності потребує гендерного підходу до створення нових політичних і правничих інститутів, які б виступали гарантами рівноправного становища жінок і чоловіків, докорінного переосмислення ціннісних орієнтирів державно-управлінських відносин та формування гендерно-чутливої системи державного управління.

Потрібно зауважити, що «гендерна політика» не є синонімом терміну «політика в інтересах рівності жінок та чоловіків» – може бути різним, у залежності від ідеологічних та політичних цілей, які переслідують свідомо чи несвідомо суб'єкти цієї політики. Ми не випадково

говоримо «несвідомо», тому що є всі підстави для того, щоб говорити про «несвідому гендерну політику» до часу виникнення так званого «жіночого питання», коли відкрито постала проблема прав жінок, перш за все, політичних та на освіту.

Тому використання сьогодні у політичному дискурсі терміну «гендерна політика» в якості пріоритету демократичних перетворень не є, на нашу думку, коректним, без чіткого визначення його змісту. Говорячи «гендерна політика», потрібно дати пояснення щодо її ідеологічних орієнтирів та змісту. Тільки тоді, коли вона спрямована на ліквідацію дискримінації за ознакою статі у суспільстві, можна вважати її орієнтиром для демократичного розвитку, «політикою в інтересах рівності». Відразу підкреслюємо, що в межах цієї статті дані поняття розглядаються як синоніми.

На жаль, у суспільстві спостерігається не просто ототожнення двох підходів до визначення поняття «гендерна політика», але й змішування всіх перелічених та проаналізованих вище визначень під парасолькою «жіночої політики» як «гендерної політики». Така ситуація, пов'язана, на нашу думку, з розквітом певного романтизму та ейфорії по відношенню до гендерної теорії, гендерного підходу, гендерних досліджень та гендерної політики (а, точніше, всього того, що має у своєму складі прикметник «гендерний») як до нових напрямків політико-правового знання, суспільного руху та соціальної практики.

Як відомо, в Україні європейська інтеграція визначена головним напрямом державної політики. Водночас, стратегічною метою України є досягнення європейських стандартів у всіх сферах життя: політичній, економічній, соціальній і, в тому числі, у сфері гендерної рівності.

Слід зазначити, що порушення прав жінок у сфері управління пов'язані з історичними традиціями політичної культури, укоріненими як в діяльності політичних інститутів, так і у свідомості людей.

У нашій історії відношення між владою і громадянами в основному характеризувалися або стабільним протистоянням, або повною відсутністю взаємодії, але ніяк не конструктивним діалогом. Звідси одвічне покладання надії громадян на сильну владу та на міцну руку. Тому представити значущу фігуру жінки-політика в такому контексті досить складно.

Багато в чому правові, культурні і моральні проблеми зі становленням «менеджменту з жіночим обличчям» пов'язані з неготовністю як самих жінок, так і суспільства в цілому до такого підходу [4, с. 79]. Звідси і закони, що не працюють, і пасивність жінок, і негативізм соціуму.

Слід зауважити, що на теперішній час процес розвитку гендерного законодавства триває, органи виконавчої влади здійснюють можливі заходи щодо подолання гендерної асиметрії та забезпечення гендерної рівності в українському суспільстві. Проте роботи у цій сфері ще дуже багато.

Щодо необхідності подальшої розробки даного питання та проведення ретельного аналізу виконання Державної програми на 2006-2010 роки з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві наголосила і Омбудсман України Ніна Карпачова у ході зустрічі з дружинами послів іноземних держав, акредитованих в нашій країні, членами Міжнародного жіночого клубу, що відбулась 13 квітня 2010 р. У представленій в Раді ООН з прав людини Першій періодичній доповіді України про стан дотримання прав людини відзначений певний прорив на законодавчому рівні. Активізувалася участь жінок у громадських організаціях, зокрема, діють понад 59 всеукраїнських і міжнародних жіночих організацій, а також близько 1500 регіональних [5].

Слід погодитись з думкою професора Л. І. Кормич, що у державному управлінні, зокрема у державній службі, існує не тільки вертикальна, але й горизонтальна сегрегація. Вона проявляється у тому, що у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, у соціальних службах та статистиці частка жінок доходить до 82-88 %. В той час як у силових відомствах – СБУ, МВС, митних органах, в армії, навпаки, абсолютне домінування належить чоловікам [6, с. 253-254].

З вищенаведеного можна зробити висновок, що розподіл жінок за рівнями державного управління в Україні можна охарактеризувати як «піраміду» участі жінок у сфері прийняття рішень, де їх представництво залежить від рівня управління: чим вище він, тим нижче відсоток жінок.

Сучасна Конституція України проголошує рівні права статей, в тому числі доступу до державної служби всім громадянам, а також до служби в органах місцевого самоврядування (ст. ст. 24, 38) [7]. Визнання рівних прав для всіх статей на державній службі визнано і в статті 4 Закону України «Про державну службу» від 16 грудня 1993 р.

Важливим кроком щодо всезагального використання гендерного підходу в усіх сферах соціально-економічного життя в Україні є реформа державної служби. Слід погодитись, що вагомим внеском у цій галузі є той факт, що проект Стратегії державної кадрової політики України містить розділ VIII «Гендерна політика».

У контексті проведення даної реформи, мають бути здійснені такі заходи:

1) інструкції, що регламентують роботу державних службовців, мають включати принципи недискримінації та/або позитивної дискримінації так, щоб представництво кожної статі всередині служби було егалітарним, а гендерний баланс має бути дотриманий навіть у результаті її реорганізації;

2) навчання державних службовців має включати в себе теорію гендерних досліджень;

3) система заходів з просування гендерного підходу та зміни ставлення суспільства до проблеми гендерної рівності має бути спрямована на високопоставлених чиновників, які відповідають за формування й реалізацію державної політики;

4) аналіз результатів виконання вищевказаної системи заходів щодо гендерної рівності (включаючи аналіз державного бюджету з урахуванням гендерних факторів) має бути впроваджений через процедури державної служби.

На завершення слід зазначити, що однією з основних причин того, що проблема гендерної рівності все ще не набула політичного значення в українському суспільстві є несприйняття її як складника процесу демократизації та реалізації прав людини. Незважаючи на тривалу співпрацю в рамках проектів Ради Європи та проголошений курс на європейську інтеграцію, наша держава ще не досягла рівня європейських вимог у сфері гендерної рівності. Гендерні перетворення у політико-правовій системі і в суспільстві в цілому – процес складний і тривалий. Водночас забезпечення рівного доступу до процесу прийняття рішень для чоловіків і жінок є однією з важливих умов розбудови в Україні правової держави.

Проте на сучасному етапі розвитку українського суспільства, на наш погляд, спостерігається злам гендерних стереотипів. На жаль, даному процесу суттєво заважають перешкоди минулого, старі стереотипи скептичного ставлення до гендерної рівності, а також викривлена або поверхнева інформація про становище жінки в суспільстві, радянський міф про жіноче рівноправ'я. Важливою умовою ствердження гендерної культури є необхідність зміни ментальності чоловіків і жінок. Особливо це стосується сфери державного управління. Жінки не можуть змінити своє світобачення доки не будуть брати участі в управлінні державою на паритетних засадах із чоловіками.

Підсумовуючи вищесказане, варто зазначити, що усунення гендерного дисбалансу в політичних питаннях повинно стати цілеспрямованою політикою держави та консолідованою діяльністю жіночого руху. Встановлення рівноваги у суспільстві між чоловіком і жінкою є важливим завданням ХХІ століття, зокрема в Україні на сучасному етапі її розвитку.

Література:

1. Матвієнків С. Гендерна політика: суть, проблеми та українські реалії / С. Матвієнків // Науковий вісник: Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. – Чернівці: «Рута», 2005. – Вип. 272. – С. 251.
2. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua>
3. Плахотнік О. Гендерна політика в Україні. Методичний посібник для державних службовців, представників органів місцевого самоврядування та ЗМІ / О. Плахотнік, І. Лазарук. – Харків: Райдер, 2007. – 44 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.krona.org.ua/uk/our-publications>
4. Штейнберг А. Г. Мужской характер менеджмента / А. Г. Штейнберг // Социологические исследования. – 2009. – № 11. – С. 79.
5. Виступ Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Ніни Карпачової на представленні у Верховній Раді України Спеціальної доповіді «Стан дотримання Україною міжнародних стандартів у галузі прав і свобод людини» від 10 грудня 2008 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
6. Кормич Л. І. Гендерна рівність як чинник підвищення ефективності функціонування державної служби / Л. І. Кормич // Модернізація державного управління, державної служби і кадрової політики: збірник доповідей щорічних Рішельєвських академічних читань (Одеса, 15-17 вересня 2010р.) / н... кол.: Т. В. Мотренко (голов. ред.) [та н.]. – Одеса: Юридична література, 2010. – С. 253-254.
7. Конституція України: затверджена Законом України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР (із змін., внесеними згідно із Законом України від 1 лютого 2011 № 2952-VI (2952-17) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.; 2011. – № 10. – Ст. 68.

УДК 342.537.92(477)

Котова Л. В., НУ «ОЮА»

ОПОЗИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ КРИЗЬ ПРИЗМУ ЗАКОНОДАВЧИХ ІНІЦІАТИВ

Стаття присвячена питанням засад діяльності політичної опозиції. Розглянуті основні законопроекти щодо опозиційної діяльності. Висвітлені загальні положення щодо принципів діяльності парламентської опозиції.

Статья посвящена вопросам оснований деятельности политической оппозиции. Рассмотрены основные законопроекты, касающиеся оппозиционной деятельности. Освещены общие положения относительно принципов деятельности парламентской оппозиции.